

ADORP

op weg naar collectieve duurzaamheid

SAMENVATTING

b|auwe
ogen

verduurzaming is mensenwerk

januari 2016

INHOUD

Opdracht	4
Inleiding	4
De opdracht	4
Onderzoek algemeen	5
Onderzoek: energiereductie	6
Doel	6
Voornaamste conclusies	6
Onderzoek: energie opwekking	8
Doel	8
Voornaamste conclusies	8
Conclusie dakinventarisatie	8
Onderzoek: leefbaarheid	10
Doel	10
Voornaamste conclusies	10
Samenwerking:	13

Opdracht

Inleiding

Van de 579.036 inwoners van de provincie Groningen in 2011 leefden er volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek 208.820 in niet-stedelijk gebied. Tel daarbij op dat het gemiddelde gas en elektriciteitsverbruik op het platteland aanzienlijk hoger ligt en de aard van de bouw minder homogeen is dan in de steden en het wordt duidelijk dat de energietransitie voor de provincie Groningen een grote uitdaging vormt. Gelukkig leven verduurzaming en energieneutraliteit in Groninger gemeenschappen. Door het vormgeven van burgerinitiatieven in coöperatieve modellen kunnen zowel de ambitie van de provincie als de wensen van lokale gemeenschappen worden verwezenlijkt. Deze initiatieven hebben dan wel de juiste begeleiding en middelen nodig om succesvol te zijn. En dat is precies wat wij als *blauwe ogen* willen bewerkstelligen: het verbinden van provinciaal energiebeleid en lokale wensen door het helpen creëren van energieneutrale gemeenschappen in de provincie Groningen. Hiertoe heeft *blauwe ogen* een plan van aanpak ontwikkeld dat door middel van inventarisatie onderzoek en aansluitend een haalbaarheidsonderzoek lokale gemeenschappen een flinke duw in de rug kan geven. Drie thema's lopen als een rode draad door het project: (1) Energie-reductie, (2) Energie-opwekking, (3) Leefbaarheid.

Duurzame ontwikkeling is ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen.

definitie van de VN-commissie Brundtland uit 1987

De opdracht

Adorp kenmerkt zich door een actieve en betrokken gemeenschap die zich wil voorbereiden op de veranderende maatschappij. Het dorp wil klaar zijn voor de overgang van een verzorgingsstaat met ogenschijnlijk onbeperkte energiebronnen naar een samenwerkingsmaatschappij gebaseerd op hernieuwbare energiebronnen.

De opdracht is om gesteund door de provincie Groningen en de gemeente Winsum te inventariseren wat de kansen en belemmeringen zijn om deze overgang in te zetten en concreet te maken.

Het belang van dit onderzoek wordt versterkt door de constatering dat ruim een derde van de inwoners van de Provincie Groningen, evenals die van Adorp, woonachtig is in niet-stedelijk gebied.

op weg naar collectieve duurzaamheid

Ook elders in de provincie zien we factoren die daarmee annex zijn: enerzijds hoger energieverbruik dan in de steden, anderzijds lokale gemeenschappen die verduurzaming steeds sterker gestalte geven in burgerinitiatieven en coöperatieve modellen.

Het hoofdthema van het onderzoek is energieopwekking. In de *trias energetica* is energiereductie onlosmakelijk verbonden met energieopwekking. Op verzoek van Dorpsbelangen is ook aandacht besteed aan leefbaarheid. Deze kan een positief effect hebben op realisering van een energieneutraal dorp.

Doel van het onderzoek, verricht door Coöperatie *blauwe ogen*, is het in kaart brengen van de mogelijkheden voor verduurzamingstappen richting energieneutraliteit. Nadruk ligt in eerste instantie op mogelijkheden voor zonne(-PV-)energie. Inventarisatie- en haalbaarheidsonderzoek vormen de basis.

Coöperatie *blauwe ogen* u.a.

blauwe ogen is een multidisciplinair samenwerkingsverband bestaande uit experts op gebied van bouwmaterialen, architectuur, energieadviezen, management en procesbegeleiding van duurzaamheidsprojecten en het uitvoeren van haalbaarheids-onderzoeken voor dergelijke projecten. Onze sleutelprincipes voor het aanpak van energieneutraliteit zijn collectiviteit, een integrale aanpak, lange-termijn positieve sociale en financiële baten voor de gemeenschap waarvoor wij plannen ontwikkelen, met het gebruiken en versterken van sociale cohesie binnen deze gemeenschappen. In het streven naar energieneutraliteit werken wij op verschillende niveaus door in onze aanpak rekening te houden met mogelijkheden voor individuele huishoudens, clusters en collectieven.

Onderzoek algemeen

Het onderzoek bestaat uit de twee onderdelen inventarisatie en haalbaarheid.

Ten behoeve van het inventarisatieonderzoek zijn drie werkgroepen opgezet waarin bewoners zitting hebben: energiereductie, energieopwekking en leefbaarheid.

Doel van de inventarisatie: data verzamelen, de kansen en belemmeringen voor Adorp en het buitengebied bepalen om deze om te kunnen zetten naar handelingsperspectieven.

Uitvoering door blauwe ogen in samenwerking met Dorpsbelangen en de werkgroepen.

Doel van het haalbaarheidsonderzoek: de inventarisatie omzetten naar een model.

Geïnterviewd zijn onder andere bewonersgegevens, woningsituaties en de bereidheid van bewoners zich concreet te engageren in verduurzaming, plus hun voorkeuren ten aanzien van leefbaarheid. Middel van inventarisatie was een hiertoe opgestelde enquête. De respons was redelijk goed: 30% (70 van de 233 verspreide enquêtes zijn geretourneerd). Als werkwijze voor de drie werkgroepen is gekozen voor opzet van thema-avonden en workshops. Resultaten van de gesprekken vormden input voor de opzet van de enquête.

op weg naar collectieve duurzaamheid

Onderzoek: energiereductie

Doel

Het in kaart brengen van de (onderhouds)staat van de woningen en bedrijfspanden. Het bewustwordingsproces op gang brengen voor gedrag en energie besparen, en vaststellen welke parameters beïnvloedbaar zijn. Bepalen in hoeverre er al maatwerkadviezen zijn opgesteld en woningen zijn gelabeld. Hiertoe heeft de werkgroep energiereductie samengewerkt met ter zake deskundigen: LTO-Noord, SLIM, provincie Groningen en gemeente Winsum.

Voornaamste conclusies

Qua verbruik van gas en elektriciteit (2108 m³ resp. 3138 kWh, particulieren in 2014) blijkt 'Adorp' nauwelijks af te wijken van het landelijke gemiddelde. Dat is een gunstige bevinding, in ogenschouw nemend dat er sprake is van relatief veel vrijstaande, wat grotere woningen en het feit dat het gemiddelde aantal graaddagen (maatstaf voor kou in het stookseizoen) minder gunstig is.

Van (slechts) 10% van de geënquêteerden heeft de woning een label. Gemiddelde score is C. Deze score, die niet ongunstig mag worden genoemd, is te danken aan het feit dat het merendeel van de deelnemers één of meer vormen van woningisolatie heeft toegepast. De meeste woningen zijn centraal verwarmd.

Aangegeven handelingsperspectief: In gesprek gaan en druk uitoefenen op de woningbouw-coöperatie om het bestand te verbeteren naar minimaal A-label.

Onder 'duurzaam opwekken' zijn mogelijkheden besproken om collectief te besparen op kosten van elektriciteit door opwekking via zonnepanelen.

trias-energetica

Dit is een driestappenstrategie ontwikkeld door de TU Delft. De drie stappen van de Trias Energetica zijn basisvuieregels bij het verduurzamen van gebouwen.

De drie stappen zijn:

- 1 Beperk het energieverbruik door verspilling tegen te gaan; bijvoorbeeld door isolatie van gevels en daken.
- 2 Maak maximaal gebruik van energie uit duurzame bronnen, zoals zonne-energie;
- 3 Maak zo efficiënt mogelijk gebruik van fossiele brandstoffen om in de resterende energiebehoefte te voorzien.

AANBEVELING

Energiereductie is in eerste plaats **informatieverstrekking**. Deze hebben we al meerdere keren op informatie avonden gepresenteerd. Naast informatie is het vooral **doen**. Hier en daar kan op woningniveau nog verbeteringen plaats vinden en is er nog een slag te gaan als we spreken over gedrag en energiereductie.

“Tupperware” bijeenkomsten: De aanbeveling is om bij de mensen die zich hebben opgegeven een bijeenkomst te organiseren. Deze thuisbijeenkomsten zijn erg effectief omdat er direct op de situatie gereageerd kan worden en een advies kan worden gegeven. Het voordeel hiervan is ook dat het laagdrempelig is. En met de burens verduurzamen is altijd leuk. Om meer draagvlak te krijgen voor verdere uitbreiding is het van belang om regelmatig contactmomenten met het dorp te creëren. Dit kan via buurtbijeenkomsten of huiskamerbijeenkomsten. Via de enquête hebben veel bewoners aangegeven een bijeenkomst bij te willen wonen of te willen organiseren.

De Groninger Energiekoepel (Grek) organiseert samen met buurkracht (www.buurkracht.nl) acties om het samen energie besparen te activeren. Adorp kan hier handig gebruik van maken om samen met Grek en buurkracht de bijeenkomsten in gang te zetten. Coöperatie *blauwe ogen* kan hierbij helpen met onafhankelijke informatievoorziening en advies.

Indicatief label: Iedereen die de enquête heeft ingevuld krijgt een indicatief label zodat men weet te weten waar men staat en of er nog iets te verbeteren is.

ACTIES

- organisatie van thuisbijeenkomsten om laagdrempelig informatie te verstrekken en uit te wisselen, regelmatig contactmomenten ten behoeve van verbreding van het draagvlak en voor de continuïteit
- overleg met GrEk en buurkracht over huiskamerbijeenkomsten
- regelen van een aantal LED-bespaar-koffer om deze te laten circuleren onder de deelnemers van de bijeenkomsten.
- betrekken partners voor de uitvoering (Warm Wonen Winsum, SLIM!)
- informatie ontsluiten via website Adorp en een eigen buurtpagina op www.buurkracht.nl maken
- energieadvies van representatieve woning in wijk en buurtscan door energieadviseur en bespreken van de besparingsdoelen.
- lenen van energiestekkers en warmtecamera's
- communicatiemiddelen: social media, etc.
- kosteloze installatie van de slimme meter waarmee inzicht in verbruik op persoonlijke pagina kan worden verkregen
- hulp bij opzetten van gezamenlijke besparingsacties
- begeleiding door buurtbegeleider
- verstrekken van een indicatief energielabel aan de deelnemers van de enquête
- installatie van en hulp bij behulpzame apparatuur, begeleiding door een buurtbegeleider

Onderzoek: energie opwekking

Doel

Het in kaart brengen van het werkveld, het juridische kader, het technische kader en de omgeving, en vaststellen welke parameters beïnvloedbaar zijn. Reeds bestaande initiatieven en organisaties voor toekomstig draagvlak zijn geïnventariseerd. Ook in deze werkgroep is samengewerkt met ter zake deskundigen: Grunneger Power, GrEk, NLD en LTO-Noord, provincie en gemeente.

Voornaamste conclusies

De perspectieven om in Adorp lokaal duurzame energie op te wekken zijn redelijk tot goed. De overgrote meerderheid van het dorp geeft aan interesse te hebben in duurzaamheid, en geeft aan gebruik te willen maken van een zonnepark in Adorp wanneer de prijs voor de opgewekte elektriciteit dezelfde is als die men nu betaalt.

Van de respondenten wekt 15,5 % duurzame stroom op door middel van zonnepanelen, de overige 84,5 % is mogelijk bereid om collectief te investeren. De meeste geënquêteerden geven aan geen financiële belemmering te hebben om € 500,- te investeren. Ongeveer een derde zegt wel te willen overstappen naar een andere leverancier als dat Adorp geld oplevert. Er blijft potentieel een groep (60,6%) die twijfelt, maar mogelijk wel wil meedoen als de condities duidelijker worden.

Financieringsopties zijn op een rij gezet ('postcoderoos' ofwel Regeling Verlaagd Tarief, SDE + subsidie, zonnecoöperatie, revolverend fonds, crowdfunding) en diverse concrete alternatieven voor plaatsing van zonnepanelen geïnventariseerd.

Businessmodellen en handelingsperspectieven, inclusief daarmee vereiste acties, zijn de revue gepasseerd.

Conclusie dakinventarisatie

Met 2 daken (Elzinga en Neuman) en 2 velden (Raangs en beschikbaar gestelde grond) kan gezamenlijk 382.000 kWh per jaar opgewekt worden. Het particulier verbruik Adorp is 514.032 kWh per jaar. Door de zonnedaken en zonneparken kan 74% van de benodigde stroom opgewekt worden. Met het dak Elzinga kan vrij snel gestart worden. Hierdoor kunnen de koplopers binnen Adorp snel en concreet bediend worden. Deze koplopers vormen een voorbeeld voor de rest. De daken Derksen, Nieweg en Engel bieden mogelijkheden om grote installaties te realiseren. Als de start met de kopgroep succesvol is kan op deze daken het project snel verder uitgerold worden.

AANBEVELING

Starten met de groep die tevreden is met het beperkte rendement. Proberen met die groep een geschikt dak of veld te vinden, de randvoorwaarden opstellen en starten met het gezamenlijk opwekken. Aan de hand van de scenario's zoeken naar partijen die de continuïteit kunnen borgen. Trachten deze groep te benutten als ambassadeurs voor de andere Adorpers.

Er zijn voldoende daken beschikbaar om de eerste geïnteresseerden te bedienen. Het dak Elzinga is in die optiek interessant. Vlotte start is van belang om het enthousiasme vast te houden. Door het zwaan kleeft aan effect zullen steeds meer geïnteresseerden volgen. Bedrijven (MKB-ZZP) moeten nadrukkelijk bij het project betrokken worden. Door het project hebben zij de mogelijkheid om in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen hun CO₂-footprint te reduceren. Vooral bedrijven die overheidsopdrachten uitvoeren hebben hier belang bij. Mogelijk kunnen melkveehouders extra punten verdienen voor het Groninger Verdienmodel (GVM) als zij inspanningen leveren voor een collectief project.

Ons advies is om te starten met het oprichten van een energiecoöperatie, het formuleren van de doelstellingen en een keuze te maken tussen de grondopstelling of dak. Bij het ontwikkelen van de volgende productielocatie dient er gekozen te worden voor of een aparte satelliet-coöperatie of binnen dezelfde coöperatie werken met nieuwe aanwijzing. Als er in een vervolgstadium met SDE+ gewerkt gaat worden of bedrijven willen voor meer dan 20% deelnemen is de route via satelliet-coöperaties aangewezen.

Het verdient aanbeveling om in een vroeg stadium de Groninger Energiekoepel (GrEk) in te schakelen voor de borging van de bestuurlijke continuïteit. Met de energieleverancier Noorden Lokaal Duurzaam (NLD) kunnen afspraken gemaakt worden over afnameprijzen van de stroom.

Als PV op dak niet mogelijk is eerst naar opties binnen de bebouwde kom kijken en daarna naar het landelijk gebied direct aangrenzend hieraan. Er moet in dat geval een aanvraag komen welke wordt beoordeeld op impact op het landelijke gebied.

ACTIES

- starten met oprichten van een energiecoöperatie en gezamenlijke elektriciteitsopwekking op een dak of grondopstelling;
- overleg hiertoe met GrEk en energieleverancier Noorden Lokaal Duurzaam (NLD), ook over afnamecondities;
- voor *coöperatie*: ledenwerving en –administratie c.a.;
- voor *gemeente*: proactief meewerken met bouwaanvragen, aanpassing bouwleges, 'facilitering' locatie(s);
- voor *provincie*: verstrekking procesgelden, subsidie/garantiestelling, aanpassing leges, beschikbaarstelling grond;
- voor *procesmanager*: ontwerp installaties inclusief berekeningen en vergunningen, financiering, juridische aspecten, contracting, bewaking uitvoering werk en eerste jaar onderhoud, advisering coöperatie.

Onderzoek: leefbaarheid

Doel

Het in kaart brengen van het werkveld, het juridische kader, het technische kader en de omgeving, en vaststellen welke parameters beïnvloedbaar zijn. Reeds bestaande initiatieven en organisaties voor toekomstig draagvlak zijn geïventariseerd. Ook de werkgroep leefbaarheid heeft samengewerkt met ter zake deskundigen: LTO-Noord, Vereniging Duurzame Landbouw Stad en Ommelanden, Woningbouwcorporatie Wierden en Borgen, provincie en gemeente.

Voornaamste conclusies

Op basis van de ambities zoals is omschreven in de structuurvisie Winsum, de dorpsvisie, de uitwerkingen van de werkgroep en de uitkomsten van de enquête wordt opstelling van een conceptplan voorgesteld.

De enquête is gedeeltelijk geënt op de ambities omschreven in de dorpsvisie en gedeeltelijk op de thema's energieopwekking, energiereductie, duurzaam bouwen, wonen en leefbaarheid. Uit de enquête komt naar voren dat er behoefte is aan woningen, een plein en groen (park, volkstuinen). De N361 brengt een scheiding in het dorp, en in verband hiermee zijn maatregelen gewenst.

Naast inhoudelijke suggesties voor genoemd conceptplan worden randvoorwaarden en belemmeringen geformuleerd.

Een brede benadering gebaseerd op haalbaarheid moet worden toegepast, en knelpunten bepaald, bij verbinding van de uitkomsten van de enquête met die van de werkgroep. Drie opties worden in dit verband geformuleerd: opstelling van een haalbaarheidsstudie, 'gewoon starten' en een combinatie van beide.

Een traject van Collectief Particulier Opdrachtgeverschap (CPO) kan worden opgestart aan de hand van thema's en uitgangspunten die door gemeente en Dorpsbelangen moeten worden aangegeven.

AANBEVELING

Op basis van de ambities zoals is omschreven in de structuurvisie Winsum, de dorpsvisie, de uitwerkingen van de werkgroep en de uitkomsten van de enquête stelt *blauwe ogen* een conceptplan voor. De enquête, was gedeeltelijk geënt op de ambities omschreven in de dorpsvisie, en gedeeltelijk geënt op de thema's: energieopwekking, energie reductie, duurzaam bouwen, wonen en leefbaarheid. De uitkomsten van de enquête en de werkgroep moet worden verbonden met de ambities zoals omschreven in eerder genoemde bronnen en vertaald in een conceptplan, waarbij een brede benadering gebaseerd op haalbaarheid wordt toegepast en de knelpunten bepaald.

Optie 1: Haalbaarheidsstudie

Het gebied als een eenheid zien met woningen en groen, functies en objecten onderhouden door het CPO of het dorp. Vanuit deze randvoorwaarden moet er een haalbaarheidsstudie met een exploitatie- en onderhoudsopzet worden gemaakt. Oftewel een kostenberekening voor bebouwing en beplanting. Daarmee kan een grondprijs voor de woningen en een eventuele financieringsconstructie worden bepaald. Aan de hand van deze berekening moet er een beeldkwaliteitsplan worden gemaakt. Ondertussen kunnen er al CPO kandidaten worden gemobiliseerd en hun woonwensen geïnventariseerd. Daarop kunnen de randvoorwaarden aanscherpt worden. De werkgroep kan met deskundigen de recreatieve invulling verder uitwerken.

Optie 2: Gewoon starten

Het gebied met groen, functies en objecten invullen en vlekken voor bebouwing. Daarbij ligt de regie bij het dorp. Voor de vlekken in het groen is een exploitatiebegroting nodig. In dit plan moet rekening gehouden worden met invulling van de woningen. De woningen kunnen dan individueel binnen een collectief worden gebouwd. Het voordeel hiervan is dat er direct gestart kan worden. Het nadeel kan zijn dat het bouwen van de woningen overlast geeft. De werkgroep kan met deskundigen een plan maken voor het collectieve groen "de tuinen van Adorp". Hierbij kunnen kassen en een schuur worden ingepast.

Optie 3: Combi

Een duidelijke scheiding tussen bebouwing (CPO) en groen, functies en objecten. Een plan maken voor het collectieve groen "de tuinen van Adorp" en daarnaast een locatie voor bebouwing bepalen. Voordeel duidelijk scheiding. Nadeel is dat het geen geheel plan is van bouwen in het groen.

ACTIE

- vertaling van resultaten enquête, werkgroep, dorps- en structuurvisie naar een conceptplan (in relatie met thema's energiereductie, -opwekking, duurzaam bouwen, wonen, leefbaarheid);
- keuze voor één van drie vervolgopties:
 1. *Haalbaarheidsstudie* (beeldkwaliteitplan aan de hand van haalbaarheidsstudie voor het gehele gebied met kostenberekeningen exploitatie en onderhoud van bebouwing en beplanting, aanvang CPO)
 2. *Gewoon starten* (direct start met geleidelijke invulling groen en bebouwing, 'tuinen van Adorp')
 3. *Combinatie van beide* (enerzijds bepaling locatie bebouwing (CPO), anderzijds planvorming collectief groen);
- aangeven thema's en uitgangspunten door Gemeente Winsum en Dorpsbelangen: grondpacht, verkoop, eigenaarschap, beheer, onderhoud, routing;
- opstelling exploitatiebegroting en budgettering;
- bepaling spelregels en werving gegadigden voor Collectief Particulier Opdrachtgeverschap 2.0 onder leiding van de corporatie of derden.

Het bestuur van dorpsbelangen en de gemeente zullen aan moeten geven wat gewenst is. Grondpacht, verkoop, eigenaarschap, beheer, onderhoud, beheer en route zijn beslissingen die van grote invloed zijn op het conceptplan en de uitgangspunten. Aan de hand van deze beslissingen moet een exploitatiebegroting en budgettering gemaakt worden.

Aan de hand van deze gegevens en de input vanuit de werkgroep kunnen de randvoorwaarden bepaald worden. Met deze spelregels kunnen gegadigden voor CPO 2.0 worden geworven. Samen met de werkgroep en de gegadigden moeten de thema's en randvoorwaarden voor het conceptplan verder worden uitgewerkt. Met deze thema's kan het Collectief Particulier Opdrachtgeverschaptraject (CPO) onder leiding van de corporatie of derden opgestart worden.

Samenwerking:

Voor dit project is samengewerkt met:

- Provincie Groningen
- Gemeente Winsum
- Vereniging Dorpsbelangen Adorp
- Vereniging Duurzame Landbouw Stad en Ommeland
- LTO Noord
- GreenAndSmart.eu: bringing energy in motion
- NLD energy: Noordelijk Lokaal Duurzaam
- Solar Greenpoint
- Archiview
- Infodubo
- Jeanne Meijboom Tuin&Landschap
- Ecocert Veendam
- GREK
- Grunneger Power
- Buurkracht

infodubo

archiview

adviesburo
Van der Plas b.v.

Ecocert

Jeanne Meijboom
TUIN & LANDSCHAP

blauwe
ogen

of

pottebakkersrijge 3
9718 AE Groningen

+31 (0)50 311 93 68

www.blauwe-ogen.nl

